

QIYMƏTL KAĞIZLARA MALİYYƏ VƏSAİTNİN QOYULMASININ EFFEKTİVLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Əhmədli T.Ə.

(BDU, Tətbiqi riyaziyyat və kibernetika fakültəsi)

ehmedli-tunzale@mail.ru

Xülasə: Sizə təqdim olunan işdə qiymətli kağızlara maliyyə vəsaitinin qoyulmasının effektivliyi qiymətləndirilib. Bu zaman statistik vəsaitlərdən istifadə edilərək təhlil aparılmışdır. İşdə Markoviç modelindən istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: Qiymətli kağızlar, risk səviyyəsi, portfel, gəlirlər.

Qiymətli kağızlar bazarı maliyyə bazarının ən dinamik seqmentlərindən biridir. Qiymətli kağızlar bazarı daim dünya iqtisadiyyatının genişlənməsinə uyğun olaraq inkişaf edir. Onun təzahürü əmtəə istehsalı ehtiyacları ilə əlaqədardır, çünki xüsusi kapital və onların birliklərinin iştirakı olmadan, ilk olaraq səhmlər və istiqrazlar, yeni bizneslər və iqtisadi sektorların yaradılması və inkişafı mümkün olmazdı. Buna görə də, qiymətli kağızlar bazarının inkişaf etdirilməsi ən inkişaf etmiş kapitalist ölkələrin iqtisadiyyatının irkişafı üçün mühüm şərtidir.

Azərbaycanda qiymətli kağızlar bazarının yaranması XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında qiymətli kağızlar bazarının yaranması yeni iqtisadi tariximizdə ən önəmli hadisələr sırasındadır, çünki bu bazarın mövcudluğu hər ölkənin iqtisadi tərəqqi amillərindən, Azərbaycanı dünya iqtisadi sisteminə yaxınlaşdıran vəcb maliyyə infrastrukturlarından biridir.

Ölkəmizdə investisiya mexanizmi, birja sistemi yaratmaq probleminin öyrənilməsi böyük maraq doğurur, çünki qiymətli kağızlar bazarının formalaşması gənc kapitalizm ölkəsi üçün tamamilə yeni bir fəvqəladə hadisədir. Qiymətli kağızlar bazarının formalaşması xüsusiyyətlərinin təhlili dövlət üçün son dərəcə vəcb bir vəzifədir.

Qiymətli kağızlara maliyyə ehtiyatlarının qoyulmasının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi mövzusunun aktuallığı, müsbət inkişaf dinamikasının çox olmaması ilə əlaqədardır, çünki qiymətli kağızlar bazarının investisiya cəlbəediciliyinə təsir göstərən və bazarın inkişafına mane olan mənfi risk faktorlarını idarə etmək istəyi: bu xarici investorlara etimadsızlığın artmasıdır; faiz dərəcələrinin artmasına səbəb olan inflyasiya; bank sistemində yaşanan çətinliklər. Bu problemlər kompleks yanaşma tələb edir. Faiz dərəcələri, rubl və inflyasiya, yeni büdcə gəlir maddələrinin yaradılması və dövlət borc xidmətlərinin yaxşılaşdırılması sahələrində proqnoz və yeni bir maliyyə strategiyası hazırlamaq lazımdır.

Qiymətli kağızlara maliyyə yatırımlarının səmərəliliyi mövzusu iqtisadi və sosial baxımdan çoxşaxəlidir və bir çox sahələrin nəzərdən keçirilməsini əhatə edir. Tezis, effektivliyin və riskin qiymətləndirilməsində, mövcud vəziyyətin təhlilində xüsusi məsələlərlə məhdudlaşır. Problemin aktuallığını nəzərə alaraq tezisnin məqsədi qiymətli kağızlar bazarında potensial və real investorların problem və risklərini təhlil etmək, investisiya fəaliyyətinin əsas konsepsiyalarında tarazlıq tapmaq: risk və gəlirlilik.

Hər bir ölkə iqtisadiyyatının müasir inkişaf problemlərindən biri də borc öhdəlikləri bazarının formalaşması və inkişafıdır. Buna yüksək səviyyədə inkişaf etmiş qiymətli kağızlar bazarının formalaşdırılması ilə nail olmaq olar. Qiymətli kağızlar bazarının inkişafı, onun əsas tərkib alətləri olan qiymətli kağızların qiymətlərinin formalaşmasının təkmilləşdirilməsi ölkə iqtisadiyyatının mühüm tərkib hissəsi olmaqla bu sistemin inkişafı və davamlı iqtisadi artımın təmin olunmasında mühüm rol oynamaqdadır.

Qiymətli kağızlar bazarı iqtisadiyyatın maliyyələşdirilməsinin dövlət büdcəsi və bank sistemi ilə yanaşı ən mühüm vəsitələrindəndir. Bu bazar kapitalın səfərbər edilməsini havəsləndirməklə maliyyə resurslarının iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri və sferaları arasında, perspektivli və rentabelli şəkildə, dinamik inkişaf edən istehsalların xeyrinə yenidən bölgüsünü təmin edir. Məhz bu səbəblərə görə müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq mövzunun araşdırılması mövzunun aktuallığı sübut edən əsas faktorlardandır.

Müasir dövrdə qiymətli kağızlar bazarının iqtisadiyyat üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etməsinə və dövlətin bu sahədə irimiqyaslı islahatlar aparmasına baxmayaraq, ölkəmizdə bu barədə hələ də informasiya qıtlığı mövcuddur. Bunları nəzərə alaraq magistr işinin yazılmasında əsas məqsəd bu sahənin əhəmiyyəti və əsas cəhətlərinin öyrənilməsi və təhlil olunması, onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsi və respublikamızda qiymətli kağızlar bazarının formalaşması xüsusiyyətlərinin tədqiqi, iqtisadiyyatda rolunun açıqlamasından ibarətdir.

Şirkətlərin iqtisadi vəziyyətinin təhlili aşağıdakıları göstərir. İnvestisiya portfelini yaratmaq üçün Apple (AAPL), Amazon.com (AMZN), Alphabet (GOOGL), Intel (INTC) qiymətli kağızları istifadə olunur. Portfeldəki qiymətli kağızların birləşməsinə müəyyənləşdirmək üçün investor 2019-cu il üçün seçilmiş şirkətlərin səhm qiymətlərinin dinamikası barədə məlumatlardan istifadə edir. Portfelin formalaşması zamanı şirkətlərin özünün 2019-cu il üçün maliyyə nəticələri barədə məlumat yoxdur. Əsas vəzifə investorun şirkətlərin qiymətli kağızlar portfelini hansı nisbətdə müəyyənləşdirməkdir. Bu problemi həll etmək üçün Markoviç modelindən istifadə edirik.

Seçilmiş şirkətlərin səhmlərinin 2019-cu ildəki səhmlərinin dəyərinə görə ortalama gəliri müəyyənləşdiririk. 2019-cu ildə qiymətli kağızların gəlirliliyinin və risk səviyyəsinin təhlili Amazon.com qiymətli kağızlarının ən aşağı gəlirə (lakin ən kiçik düyü deyil), Apple qiymətli kağızlarının isə ən yüksək gəlirə sahib olduğunu göstərdi. Sonra, "Həll axtarış" modulundan istifadə edərək seçilmiş qiymətli kağızlardan Markoviç modelinin prinsipləri əsasında portfel

yaradacağıq. Çözüm axtarışında hədəf funksiyası, dəyəri minimal olmalıdır portfelin dəyişməsi olacaq.

Cədvəl 1 - 2019-cu il üçün seçilmiş qiymətli kağızların gəlirliliyi və riskinin təhlili.

Ay.il	Şirkət				Mənfəətlilik			
	AAPL	AMZN	GOOGL	INTC	AAPL	AMZN	GOOGL	INTC
01.19	166,91	1 634,84	1 122,60	47,12				
02.19	173,15	1 641,50	1 127,99	53,24	3,74%	0,41%	0,48%	12,99%
03.19	189,95	1 780,75	1 176,89	53,70	9,70%	8,48%	4,34%	0,86%
04.19	200,67	1 926,52	1 198,96	51,04	5,64%	8,19%	1,88%	-4,95%
05.19	175,07	1 775,07	1 106,50	44,04	-12,76%	-7,86%	-7,71%	-13,71%
06.19	197,92	1 893,63	1 082,80	47,87	13,05%	6,68%	-2,14%	8,70%
07.19	213,04	1 866,78	1 218,20	50,55	7,64%	-1,42%	12,50%	5,60%
08.19	208,74	1 776,29	1 190,53	47,41	-2,02%	-4,85%	-2,27%	-6,21%
09.19	223,97	1 735,91	1 221,14	51,53	7,30%	-2,27%	2,57%	8,69%
10.19	248,76	1 776,66	1 258,80	56,53	11,07%	2,35%	3,08%	9,70%
11.19	267,25	1 800,80	1 304,09	58,05	7,43%	1,36%	3,60%	2,69%
12.19	293,65	1 847,84	1 339,39	59,85	9,88%	2,61%	2,71%	3,10%
	Gözlənilən dönüş				5,52%	1,24%	1,73%	2,50%
	Risk				7,28%	5,23%	5,02%	8,04%

Ədəbiyyat

1. Е.Е.Румянцева Финансовый менеджмент. Москва - Юрайт 2019.
2. Е.М.Четыркин Финансовые риски. Издательский дом ДЕЛО Москва -2015. Под редакцией А.З.Бобылевой. Финансовый менеджмент. Москва - Юрайт 2018.